

СТАН ТА ПОТРЕБИ ВПО ВІННИЧИНИ

В. Ю. Грищук, В. П. Кіпень

Анотація. У статті описані стан та потреби ВПО на Вінниччині. Дані отримані з результатів соціологічного опитування, керованого В. П. Кіпенем на замовлення ГО «Інноваційна дія», в якому прийняв участь автор. Розглянуто соціальний портрет вимушено переміщених осіб у Вінницькій громаді. Визначено основні потреби ВПО, зокрема щодо підтримки продуктами та коштами, потреби в житлі та роботі, медичних послугах та підтримці дітей. Відмічено показники ставлення до ВПО місцевих жителів. Встановлено важливість забезпечення інформаційних потреб переміщених осіб.

Ключові слова: ВПО, переселенці, Вінницька ОТГ, потреби ВПО, соціологічне дослідження.

Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року великій кількості громадян довелося виїхати з територій, які опинилися в окупації або ж зазнавали постійних обстрілів та руйнувань збоку ЗС рф. Значній кількості переселенців довелося змінювати своє місце проживання вдруге, оскільки через окупацію Криму та Донецької і Луганської областей у 2014 році вони були вимушені виїхати зі своїх домівок із цих самих причин. Історична значущість подій актуалізувала **завдання дослідження:** аналіз ситуації, що склалася, та створення соціального портрета внутрішньо переміщених осіб на Вінниччині.

За офіційними даними у Вінницькій об'єднаній громаді знайшли прихисток 46 тис. людей, зареєстрованих як ВПО. Дослідження їх стану і потреб пройшло з 25 травня до 5 червня на замовлення ГО «Інноваційна дія». Побудована модель вибіркової сукупності відображала основні параметри переселенців/ок у Вінницькій ОТГ за місцем проживання, віком та статтю. До аналізу усього було прийнято 316 анкет. Кількісна, статистична природа даних дає змогу отримати надійні і валідні висновки.

Соціальний портрет внутрішньо переміщених осіб став важливим складником дослідження, адже за допомогою нього можна дізнатися, звідки і коли довелося виїхати переселенцям, як довго вони проживають у Вінниці чи області, визначити категорії, до яких можна віднести їх та як вони себе почувають після переїзду.

Отож, за результатами опитування, більшість переселенців/ок, які були вимушені переїхати на Вінниччину, є вихідцями з того чи іншого району Донецької області – про таке заявили 40 % опитаних. Інші великі групи переселенців/ок представлені мешканцями/ками Харківської (20 % від усіх опитаних) та Херсонської (15 %) області. Значні групи складають також жителі/ки Запорізької та Луганської областей (по 8 %).

Найбільша частина опитаних ВПО (88 %) – ті, хто залишив свої домівки у 2022 році. Водночас три чверті усіх переселенців/ок цього року зробили це ще у перші місяці з початку масштабної агресії. Разом із 5 % тих, хто переселився у 2023 році, загальний відсоток тих, хто вимушений був переїхати до Вінницького регіону вже після початку масштабних воєнних дій, складає 93 %. Отож, відсоток тих переселенців, які покинули свої домівки у 2014 році, складає 7 %.

Значна частина опитаних ВПО втратили своє основне джерело доходів внаслідок початку повномасштабних воєнних дій, про це зазначили 60 % респондентів. Лише 18 % переселенців вказали, що не мали такого досвіду. Хочеться додати, що втрата джерела доходів в основному стосується людей працездатного віку.

Варто зазначити, що 20 % опитаних вказали, що втратили землю, яку вони використовували для городництва (переважно це літні респонденти/тки, див. рис. 1). Втратили свій бізнес як джерело доходів – 7 % респондентів/ок.

Рис 1. Розподіл відповідей на питання «Чи втратили ви у зв'язку із переміщенням важливе для вас джерело доходів / засобів існування?» у розрізі віку (% від відповідей; можливість декількох відповідей, $\Sigma > 100\%$)

Щодо матеріального становища, то абсолютна більшість респондентів/ок вважають своє становище таким, що забезпечує лише придбання їжі (58 %). А ще 24 %, тобто майже кожен/на четвертий/а, взагалі оцінюють власну ситуацію як зведення кінців з кінцями (див. рис. 2).

Відсоток тих, хто може собі дозволити щось більше, ніж продукти харчування, не перевищує позначки в 1 %. Це дуже низький показник, який необхідно підвищувати за рахунок додаткових виплат ВПО.

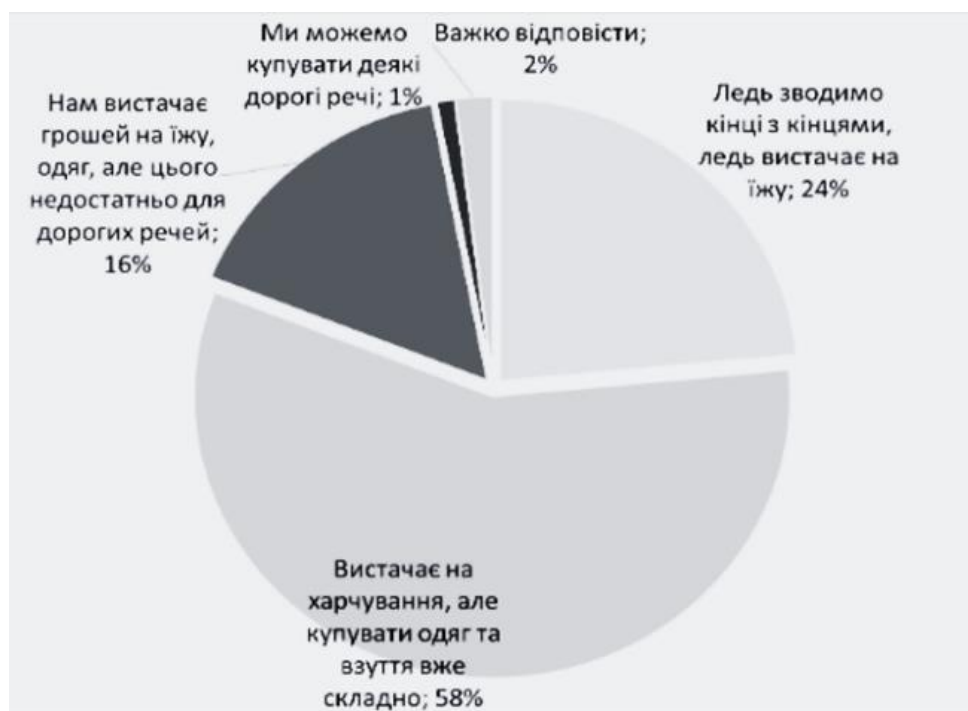

Рис 2. Розподіл відповідей на питання «Як ви оцінюєте матеріальне становище вашої родини?» (% від відповідей, $N = 306$)

У переліку **основних потреб ВПО на Вінниччині** головне місце посідає потреба в продуктах, далі за пріоритетністю йдуть потреби у житлі та засобах гігієни (див. рис. 3).

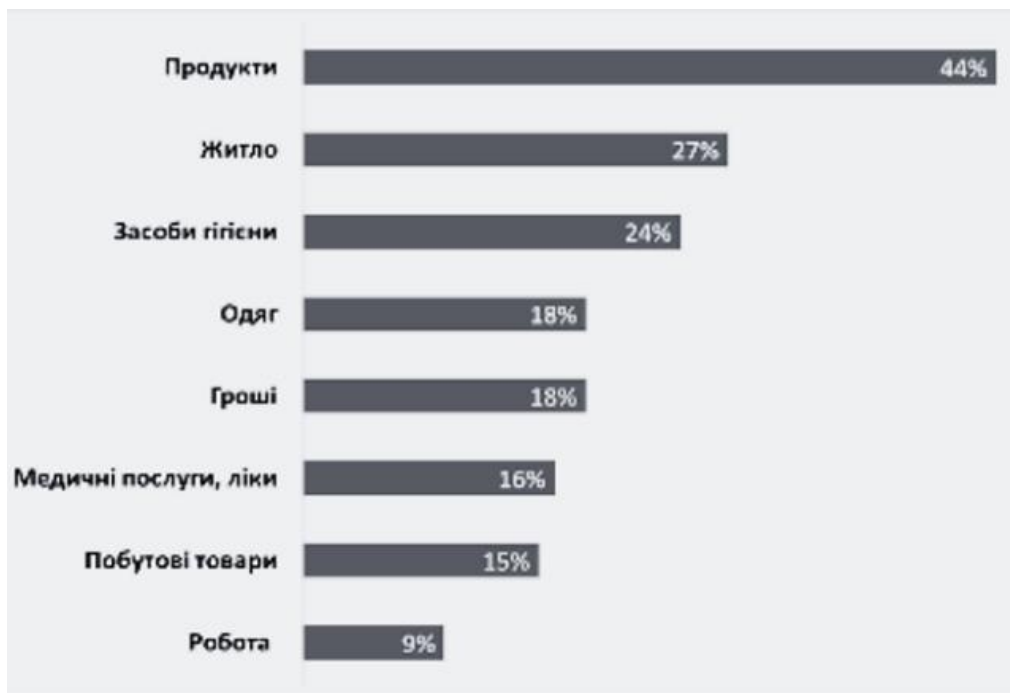

Рис 3. Розподіл відповідей на питання «Які ваші першочергові потреби?» (% від відповідей, N = 290; можливість декількох відповідей, $\Sigma > 100\%$)

Однією з найважливіших своїх потреб переселенці зазначають житлове питання (27 %). Це перше і найбільш необхідне, з чим мають справу родини переселенців на новому місці. Як свідчать відповіді респондентів/ок, тільки 2 % з них проживають на новому місці у власному житлі. Переважна більшість орендують житло, але поширеність такого варіанта залежить від міста проживання. Взагалі оренда більш поширена серед тих, хто обрав/ла своїм місцем проживання Вінницю, тут таких 72 %. Серед мешканців/ок районних міст такий варіант був обраний кожним другим опитаним (51 %), водночас доволі поширеним тут є також варіант проживання у родичів чи друзів – такий варіант обраний кожним четвертим опитаним (24 %) (рис. 4).

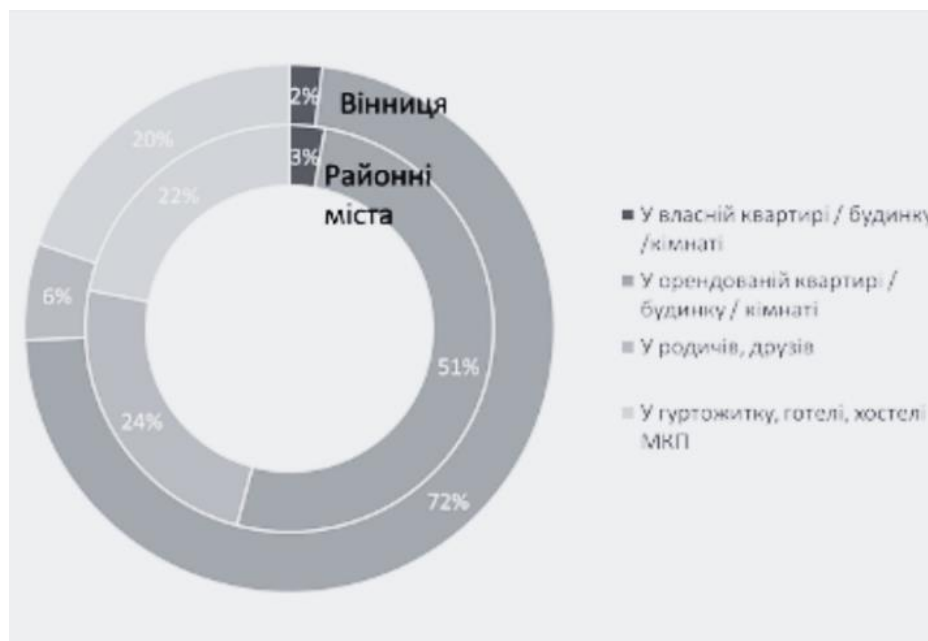

Рис 4. Розподіл відповідей на питання «Де ви зараз проживаєте?» в залежності від міста (% від відповідей, N = 311)

Для кожного третього респондента актуальним є питання надання соціального помешкання, водночас значна частина переселенців розглядає різні варіанти субсидій та кредитів для

придбання у власність житла. Варто зазначити, що наявність самого житла наразі не є першочерговою для більшості переселенців/ок – лише 10 % вказали, що мають термінову потребу у переселенні. Серед причин такої терміновості зазначалися частіше варіанти загрози виселення (36 %) та збільшення плати за житло (16 %).

Як зазначалось вище, більша частина ВПО заявили, що з вимушеним переїздом **втрапили роботу або інше джерело доходу**. На момент соціологічного опитування про наявність діяльності, що приносить дохід, зазначили 32 % респондентів/ок. Більшість опитаних наразі не мають роботи або іншого джерела доходів. Певна частина респондентів, переважно люди літнього віку, не працюють і отримують пенсії (17 %). Така ж кількість переселенців зазначили, що вважають себе безробітними (рис. 5).

Серед тих, хто має роботу, 58 % вказали, що це постійне заняття, водночас 30 % опитаних вказали, що їхня діяльність тимчасова. Переважна більшість (77 %) оформлені офіційно. Серед чоловіків кожен другий (52 %) працевлаштований неофіційно.

Під час анкетного опитування порушувалося питання **ставлення до ВПО** місцевих мешканців громад, у яких вони проживають. Хотілось би написати, що все добре, але анкетування показує не найкращі результати. Підтвердженням цьому є розподіл відповідей на питання, чи стикалися ВПО, за їхніми відчуттями, з упередженим ставленням до них через статус переселенця (рис. 6).

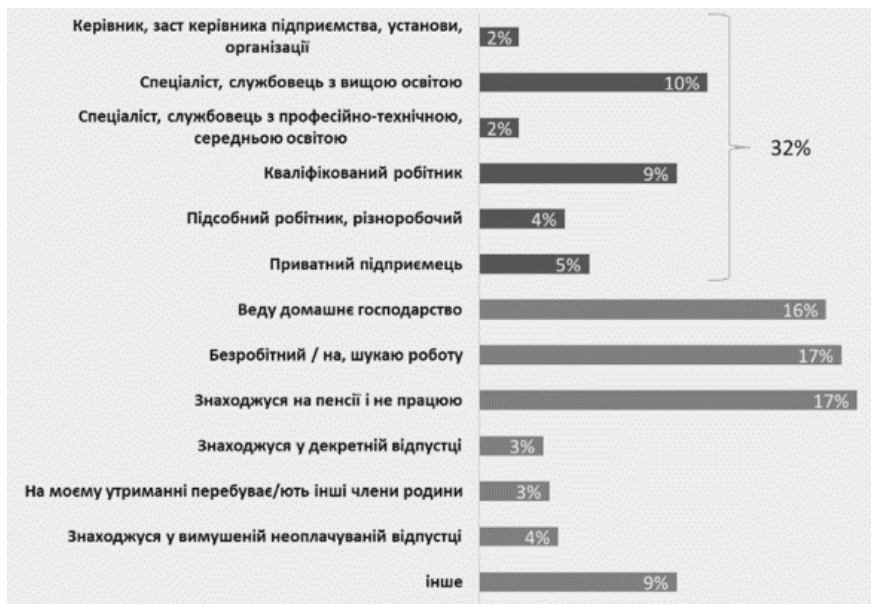

Рис 5. Розподіл відповідей на питання «Ваше основне заняття на сьогодні» (% від відповідей, N = 279)

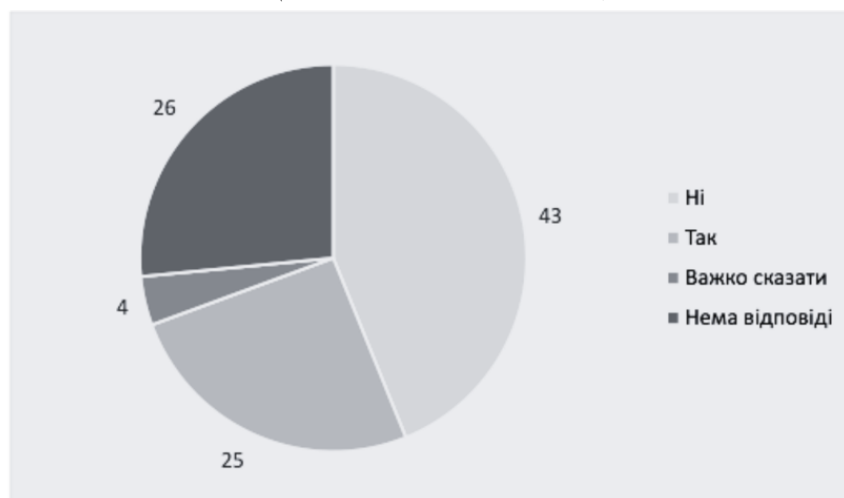

Рис 6. Розподіл відповідей на питання «Чи стикалися ви, за вашим відчуттям, з упередженим ставленням до вас через статус переселенця» (% від відповідей, N = 291)

Важливо, що найчисельнішою групою з усього масиву опитаних були ті, то заявляли, що з таким вони не зустрічалися (43 %). Але кожен четвертий респондент (25 %) відмітив/ла, що відчуває елементи напруження у відносинах із місцевим населенням.

Де ж все ж таки ВПО Вінниччини *отримують інформацію* щодо своїх можливостей? Результати опитування повністю дають відповідь на це питання (рис. 7).

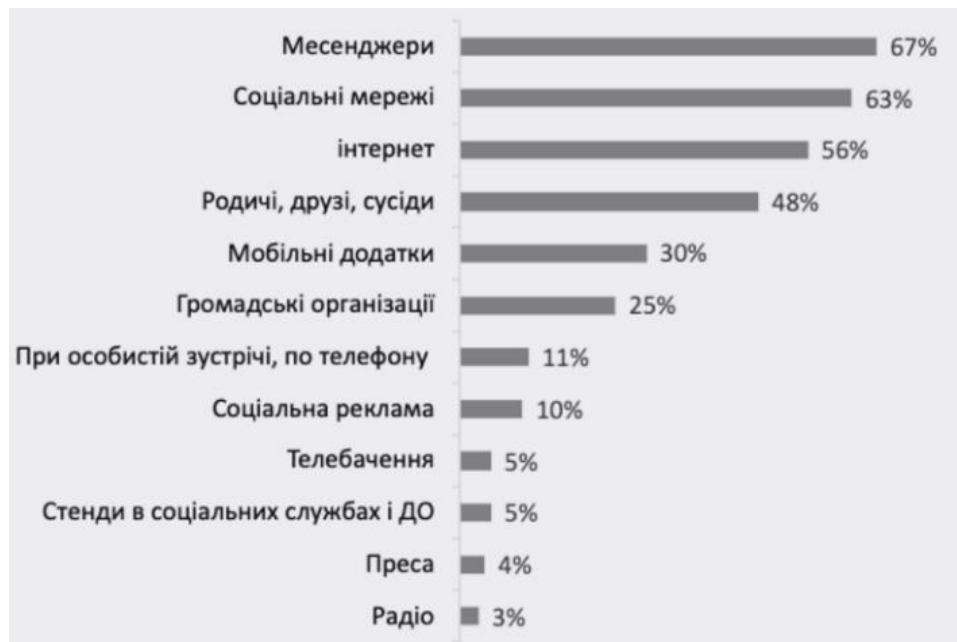

Рис 7. Розподіл відповідей на питання «Де ви в основному отримуєте інформацію щодо можливостей для ВПО?» (% від відповідей, N = 291)

Практично всі ВПО використовують сучасні канали отримання інформації. Це – месенджери (67 %), соціальні мережі (63 %) та інтернет (56 %). Зрозуміло, що такими інформаційними джерелами користується в більшості молодь та люди середньої вікової категорії. Найчастіше звертання до месенджерів, соціальних мереж та інтернету ВПО саме у Вінниці, ніж в інших містах області.

Широко вживаним є також безпосереднє людське спілкування. Майже половина отримують інформацію від родичів, друзів та сусідів (48 %). У цьому випадку переселенці/нки, які проживають у районних містах Гнівані, Брацлаві та Хмільнику, набагато активніше використовують цей ресурс – 63 %, а всього 40 % – ВПО з обласного центру.

Також кожен четвертий (25 %) отримує інформацію від громадських організацій, до того ж у Вінниці цим каналом користуються 20 %, тоді як в інших містах майже в два рази більше – 36 %.

Щодо інформування через телебачення, пресу, радіо та інформаційні дошки, то такий засіб інформування не є популярним серед ВПО. Ним користується від 3 % до 5 % переселенців, в основному це люди поважного віку.

Висновки. Отже, через втрату своїх домівок і звичних умов життя через війну та окупацію деяких регіонів України велика частина українців були вимушені пристосовуватися до нових місць проживання. Це робить їх залежними від нового оточення та інших зовнішніх факторів. Саме тому вони потребують допомоги держави та місцевих громад, підтримки та сприятливих умов в адаптації.

Спираючись на результати нашого опитування про стан та потреби ВПО на Вінниччині, можна зробити такий розгорнутий висновок.

Соціальний портрет ВПО у Вінницькій громаді та області показує, що переважну більшість переселенців складають жінки віком від 36 до 55 років, значно меншу – чоловіки цієї ж вікової категорії, які в основному виїхали з Донецької, Харківської, Херсонської та Запорізької областей. Із них значна частина мешкає в обласному центрі, меншість – у районах області. Як показують результати опитування, найбільша частка переселенців покинула свої домівки у березні–

квітні 2022 року. Станом на травень–червень 2023 року абсолютна більшість ВПО втратили своє основне джерело доходу внаслідок воєнних дій та оцінюють своє матеріальне становище таким, що забезпечує лише придбання їжі, а кожен четвертий опитаний відповів, що зводить кінці з кінцями, тобто їм ледь вистачає на їжу.

До основних потреб ВПО у Вінницькій громаді та області можна віднести: продукти харчування, житло, засоби гігієни, одяг, гроші, медичні послуги та ліки, побутові товари. Також переселенці потребують більше соціальних виплат, адже тієї суми, яку вони отримують зараз, критично не вистачає.

Більшість ВПО орендують житло або проживають у родичів чи знайомих, але кожен третій переселенець вказує на актуальність отримання соціального житла. Необхідно зазначити, що більшість мають плани повернутися до власного попереднього житла одразу ж після появи такої можливості.

Майже усі з опитаних не змогли отримати третинну та паліативну медичну допомогу за потреби. А щодо потреби психологічної допомоги, то більшість вважають, що не потребують її. Хоча четверта частина вказали, що за потреби отримували такий вид допомоги.

Потрібно звернути увагу на те, що більша половина ВПО, які переїхали на Вінниччину зі своїми дітьми, також потребують багато необхідних речей. До прикладу, це одяг, канцтовари, їжа та дитяче харчування, засоби гігієни та іграшки. З нематеріального діти ВПО потребують освіти та гуртків, а також медичних послуг.

Лише невелика частина ВПО у Вінницькій області та безпосередньо у місті Вінниці мають роботу або справу, яка приносить їм дохід. Половина з них працевлаштовані офіційно, інша половина, переважно чоловіки – неофіційно. Більшість заявили, що це лише тимчасова діяльність.

Майже половину тих, хто бажає працювати, але не працевлаштований, відлякує низька заробітна плата та інколи упередженість до ВПО під час оформлення на роботу. Водночас лише третина опитаних переселенців стали на облік у центрі зайнятості для пошуку професії, а ще третина взагалі не зверталася до цієї державної структури.

Ставлення до ВПО місцевих мешканців громад, у яких вони проживають, є не повністю позитивним. Кожен четвертий опитаний переселенець відмітив, що відчував елементи напруження у відносинах із місцевим населенням. Переважно це проявлялось у випадках оренди житла чи працевлаштування ВПО. Майже половина респондентів заявили, що з таким ставленням до них вони не стикалися.

Переважає більшість ВПО у Вінниці та районах області отримують інформацію про свої можливості через сучасні канали інформації – месенджери, соціальні мережі та інтернет. Також значна частина обмінюється такою інформацією між собою, з родичами, друзями та знайомими з вуст у вуста. Найменше переселенці беруть інформацію із телебачення, преси, радіо тощо. Переважно це люди поважного віку.

Так, ВПО на Вінниччині потребують і отримують серйозну підтримку в забезпеченні базових потреб у нових умовах. Їхній стан є переважно позитивним, але державі та громадським організаціям слід краще працювати, аби забезпечити набагато більший відсоток переселенців сприятливими чинниками для життя після вимушеного переїзду. Зокрема і переселенцям слід не опускаати руки і намагатися допомогти собі та своїм близьким, не чекаючи допомоги від держави, волонтерів чи благодійних фондів.

Abstract. The article describes the state and needs of IDPs in Vinnytsia. The data are obtained from the results of a sociological survey conducted by V. P. Kipen on the order of the NGO «Innovative Action», in which the author took part. The social portrait of forcibly displaced people in the Vinnytsia community was considered. The main needs of IDPs have been identified, in particular regarding food and financial support, housing and work needs, medical services and child support. Indicators of local residents' attitudes towards IDPs were noted. The importance of ensuring the informational needs of displaced persons has been established.

Keywords: IDPs, displaced persons, Vinnytsia territorial community, needs of IDPs, sociological research.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року та операційний план заходів з її реалізації у 2023–2025 роках. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/312-2023-%D1%80#Text>
2. Усі виплати переселенцям у 2023 році: нові правила оформлення допомоги. *Vesti*. 15 червня 2023 р. URL: <https://vesti.ua/uk/poleznoe-uk/vyplaty-pereselentsam-kakie-est-vidy-pomoshhi-i-kak-ih-oformit>
3. Відповідь Вінницької обласної військової адміністрації, департамент соціальної і молодіжної політики від 06.06.2023 р. № 05.1-13 27-13 на запит ГО «Інноваційна дія» (з додатками). Відповідь Вінницької міської ради від 12.06.2023 № 01/00/014/33275 на запит ГО «Інноваційна дія».
4. Результати соціологічного опитування керованого В. П. Кіпенем на замовлення ГО «Інноваційна дія». (Препринт).
5. Кіпень В. П. Внутрішньопереміщенні особи: виживання та підтримка в умовах війни. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю. В., 2023. 104 с.

УДК 272:2-726.1]:(329.17:172.15)

НАЦІОНАЛІЗМ І ПАТРІОТИЗМ: ПОГЛЯДИ АРХІЄПІСКОПА ЛЮБОМИРА ГУЗОРА

А. В. Гуцол, І. І. Мартинчук

Анотація. У статті розглянуто актуальну тему націоналізму та патріотизму в контексті народу України. Аналізується думка про важливість відмежування цих понять та наголошується на необхідності формування патріотизму, ґрунтованого на принципах християнської любові та милосердя до всіх людей, як позитивного альтернативного варіанта націоналізму, що може призвести до конфліктів та ворожнечі. Авторка аналізує погляди архієпископа Любомира Гузора на проблему націоналізму і патріотизму, підкреслює важливість виховання високих моральних цінностей, готовності до жертвності та любові до Батьківщини. Зазначимо, що у своїх промовах і проповідях Любомир Гузар пропонує сприяти розвитку гармонійного патріотизму, що допоможе єднанню народу та збереженню національної ідентичності українців.

Ключові слова: націоналізм, патріотизм, Любомир Гузар, християнські цінності, ідентичність.

Тема націоналізму і патріотизму є актуальною впродовж усієї історії України. І все ж найбільшої значущості ця проблема набуває сьогодні. Україна є молодою державою, яка тільки-но здобула незалежність і на долю якої випало багато труднощів. Підміна та маніпуляція цими поняттями давно ввійшла до арсеналу ворожих мас-медіа. Отож, у статті ми хотіли б торкнутися теми патріотизму та націоналізму духовного прошарку української еліти.

Бачення колишнього глави УГКЦ Любомира Гузора переплетене з євангелійським вченням та любов'ю до свого народу. Багато з його висловлювань мали неоднозначний відгос серед співгромадян, дехто розумів і підтримував, дехто не приймав і не хотів розуміти. Церква як один із потужних засобів пропаганди та впливу на різноманітні прошарки населення, на нашу думку, відіграє важливу роль у самоідентифікації особи у суспільстві, знаходження свого місця у великій багатоетнічній державі.

Любомир Гузар, колишній глава Української греко-католицької церкви, був видатним церковним, громадським діячем, інтелектуалом та патріотом. Він народився в 1933 р. в селі Іванівці на Львівщині. У 1951 р. вступив до Львівської духовної семінарії, а в 1959 р. був висвячений на священника.

У 1991 р., після проголошення незалежності України, Гузар був обраний єпископом-ординарієм Києво-Галицької архієпархії Української греко-католицької церкви (УГКЦ). У 2001 р. він був обраний патріархом-предстоятелем УГКЦ.

Гузар відомий своїми проповідями та виступами, в яких пропагував ідеї любові, миру та злагоди. Він також активно займався соціальними й гуманітарними проєктами, спрямованими на допомогу нужденним. Помер у 2017 р. у віці 83 років, залишивши після себе численні виступи і праці, які неодноразово торкалися теми патріотизму та націоналізму. Він вважав, що ці поняття мають різні значення, і схилився більше до патріотизму, ніж до націоналізму.

У своїй проповіді 2013 р. Гузар наголошував: «Патріотизм не повинен бути націоналізмом. Націоналізм – це крайня форма патріотизму, яка проявляється в ненависті до інших народів».